

Frank Caestecker

DE OPVANG IN 1956-1957 VAN HONGAARSE VLUCHTELINGEN IN BELGIË, EEN KATALYSATOR VOOR EEN LIBERALER VLUCHTELINGENBELEID?

Het gewelddadig neerslaan door de Sovjettroepen van de Hongaarse revolutie in november 1956 leidde tot een massale vluchtelingenstroom. Tegen midden december 1956 had twee percent van de Hongaarse bevolking de vlucht genomen, bijna tweehonderdduizend personen. Het neutrale Oostenrijk fungeerde als eerste asielland voor honderdtachtigduizend van hen. Ook het Joegoslavië van Tito in een opmerkelijke uiting van zijn onafhankelijkheid nam twintigduizend vluchtelingen op¹.

Ook België heeft een deel van deze vluchtelingen ten hare laste genomen. De centrale vraag van dit artikel is in hoeverre de politieke dimensie van dit vluchtelingendossier andere overwegingen die een rol spelen bij de opname van vluchtelingen hebben overschaduwd. Sinds het hertekenen van het Belgische vreemdelingenbeleid in aansluiting op de vernieuwde politieke orde in het interbellum hebben sociaal-ekonomische overwegingen steeds een zware stempel gedrukt op het vreemdelingenbeleid. In dit artikel gaan we na in hoeverre de opvang van de Hongaarse vluchtelingen een breekpunt geweest is in deze traditie.

I. DE HONGAARSE VLUCHTELINGENKRISIS IN ZIJN INTERNATIONALE KONTEKST

Deze plotse en massale vluchtelingenstroom heeft geleid tot het herdenken van het vluchtelingenbeleid, zowel op internationaal vlak als in de diverse asiellanden. De kloof tussen de officiële retoriek van solidariteit met de Hongaarse vrijheidsstrijders en de daadwerkelijke passiviteit van de Westerse democratieën, samen met de brutaliteit van de Sovjetinvasie maakte dat het Westen deze vluchtelingen op een uitzonderlijk liberale manier opving. Deze massale emigratie werd, ongeacht de individuele motivatie kollektief erkend als een vluchtelingenstroom. De individuele

1 HOLBORN, I, 1975, p. 403. MARRUS, 1985, p. 359-361.

beoordeling van de asielaanvraag - de procedure die asielzoekers sinds de Conventie van Genève (1951) moeten doorlopen - werd gezien de politieke omstandigheden niet opportuun geacht ².

Naast deze kollektieve erkenning onderscheidde deze vluchtelingenstroom zich van haar voorgangers door de mogelijkheid tot repatriëring. Tot 1956 was er voor vluchtelingen uit het «Oostblok» geen weg terug. Vóór de Tweede Wereldoorlog impliceerde de terugkeer voor de vluchtelingen uit de Sovjetunie en vanaf 1935 ook voor zij die nazi-Duitsland hadden verlaten een weinig verkwikkelijke ontvangst. Ondanks de heropflakking van de Oost-West spanning naar aanleiding van het neerslaan van de Hongaarse opstand bleef voor de meeste Hongaarse vluchtelingen de mogelijkheid open om zonder enig risico terug te keren op hun stappen. Anderhalf jaar na de sovjet-inval maakte ongeveer tien percent van de Hongaarse vluchtelingen van deze kans gebruik ³.

Het Hoog Commissariaat voor de Vluchtelingen (HCV) koördineerde de internationale hulp en slaagde erin op vlotte wijze de Hongaarse vluchtelingen in Joegoslavië en Oostenrijk te verspreiden over vijfendertig landen ⁴. Het succes van deze operatie maakte dat het HCV definitief bestaansrecht verwierf als de internationale vluchtelingenorganisatie. Het HCV vond zijn bestaansrecht tot 1956 in het vluchtelingenprobleem gecreëerd door de Tweede Wereldoorlog. De zorg voor de ontheemde personen was zijn taak. Het HCV was een weinig machtige en financieel zwakke organisatie en ze werd beschouwd als een voorlopige organisatie die gedoemd was te verdwijnen. Nu kreeg ze een duidelijke andere legitimatie. Het HCV had niet alleen de ontheemde personen als haar cliënteel, maar moest in de toekomst paraat staan om tijdens politieke crisissen de vluchtelingenstroom te beheren. Het HCV werd een integraal deel van het internationaal-institutioneel landschap. Het succes van deze operatie was het gevolg

2 De enigen die blijkbaar niet op deze onbegrensde generositeit konden rekenen waren de Hongaarse zigeuners. Een groep zigeuners werd immers in de herfst van 1956 door de Oostenrijkse autoriteiten teruggestuurd naar Hongarije. STANEK, (1985), p. 66.

3 In het totaal werden 18.000 Hongaarse vluchtelingen gerepatriëerd. 7.722 Hongaarse vluchtelingen keerden tussen november 1956 en april 1958 uit Oostenrijk terug naar Hongarije. STANEK, 1985, p. 66. HOLBORN, I, 1975, p. 397 en 403.

4 154.309 Hongaarse vluchtelingen die in Oostenrijk opgevangen werden konden verder emigreren, we moeten de vluchtelingen die tijdelijk opgevangen werden in Joegoslavië daar nog aan toevoegen. Voor het totaal aantal vluchtelingen geven de bronnen waarover we beschikken de volgende cijfers: 32.000 naar de USA, 37.000 naar Canada, 21.000 naar Groot Brittanië, 15.000 naar de Duitse Bondsrepubliek, 13.000 naar Frankrijk en Zwitserland, 11.000 naar Australië, 7.000 naar Zweden, 2.000 naar Israël, 3.500 naar Nederland en België, 1.200 naar Noorwegen en Denemarken. STANEK, 1985, p. 223. HOLBORN, I, 1975, p. 402-403. LOESCHER en SCANLEN, 1986, p. 52. Bij de bovenvermelde cijfers horen we de repatrianten en zij die in Oostenrijk bleven nog bij te tellen (in 1958 nog 18.000 personen). Zoals we verder zullen zien is voor de Benelux dit cijfer duidelijk te laag. Uit Oostenrijk alleen al vertrokken reeds 4.000 vluchtelingen naar België. De cijfers die we hier citeren moeten met de nodige omzichtigheid gehanteerd worden. De kwantitatieve informatie waarover we beschikken is weinig eensluidend, dit is ook niet te verwonderen daar de Hongaarse vluchtelingenstroom een uiterst vlottende mensenmassa vormde. De cijfers hebben dan ook enkel een indicatieve waarde.

van zowel politieke als economische factoren. De solidariteit met de «vervolgden» van het kommunisme, samen met arbeidsmarktnoden van de onthaallanden verklaren de snelle afhandeling van deze massale vluchtelingenstroom. Het profiel van deze vluchtelingengroep maakte het eenvoudig om een snelle oplossing te vinden, het betrof immers vooral jonge mannen die dadelijk ingeschakeld konden worden op een gespannen arbeidsmarkt⁵. Dit aanbod aan arbeidskrachten beantwoordde niet alleen aan structureel bepaalde noden op de arbeidsmarkt, ook de toenmalige conjuncturele heropleving kon deze arbeidskrachten goed gebruiken⁶.

Er was natuurlijk niet alleen een economische dimensie in de opvang van Hongaarse vluchtelingen, deze vluchtelingenstroom was binnen de korte heropflakking van de Oost-West tegenstellingen immers ook een politiek zwaar geladen dossier. Het Westen stelde het individuele vrijheidsbeginsel centraal in zijn ideologische strijd met het kommunisme. Dit beginsel moest nu ook waargemaakt worden bij de opvang van de vluchtelingen. De superioriteit van het Westen moest duidelijk aangetoond worden, vluchtelingen die voor de vrijheid kozen moesten beloond worden. Dat beide dimensies niet altijd even harmonieus op elkaar inspeelden zal bij de analyse van het Belgische vluchtelingenbeleid duidelijk worden.

Deze politieke dimensie in het Hongaarse vluchtelingendrama heeft ingrijpende verandering teweeggebracht in het immigratiebeleid van een aantal landen. Zo besliste de Amerikaanse President Eisenhower voor het eerst in de geschiedenis van de Verenigde Staten om vluchtelingen op te nemen. Tot vóór 1956 had het Kongres steeds gestaan op zijn prerogatieven op dit terrein. De immigratiepolitiek behoorde tot de exclusieve bevoegdheid van het wetgevende macht. Dat Eisenhower 32.000 Hongaren een immigratietoelating verleende werd door het Kongres getolereerd, omwille van het politieke signaal dat deze beslissing vervulde. Het Kongres zag deze vluchtelingen eerder als anti-kommunisten dan als immigranten. De spoedoperatie maakte dat de (federale) overheid daarenboven voor het eerst intensief betrokken was bij de opvang van de vluchtelingen. De joodse vluchtelingen in de jaren 30 en de ontheemde personen die na de Tweede Wereldoorlog naar de Verenigde Staten konden emigreren werden opgevangen door caritatieve organisaties die hen aan een woning en werk hielpen, nu stond de overheid in voor hun onthaal. Deze vernieuwing die de Hongaarse vluchtelingen veroorzaakten, zal het Amerikaanse vluchtelingenbeleid tot 1980 bepalen⁷. Ook in België heeft deze politieke dimensie een vernieuwing teweeggebracht in het immigratiebeleid, alhoewel dat op termijn niet zo ingrijpend zal blijken als in de Verenigde Staten.

5 «Le plus grand nombre des réfugiés sont des jeunes hommes de 18 à 25 ans...Il y a un groupe peu important de femmes accompagnées d'enfants. Nous croyons que le nombre de vieillards ne dépasse pas une centaine» (ARCHIEF RODE KRUIS (verder ARK), Aide à la Hongrie, rapport n. 5, 10.11.1956).

6 «A l'heure actuelle les diverses commissions nationales qui se rendent à Vienne, se préoccupent surtout des besoins économiques de leurs pays respectifs» (ARK, *ibid.*).

7 LOESCHER en SCANLEN, 1986.

II. DE BELGISCHE SOLIDARITEIT MET DE HONGAARSE VLUCHTELINGEN

Voor een goed begrip van het Belgische beleid naar de Hongaarse vluchtelingen toe, geven we eerst een overzicht van het toen gangbare immigratiebeleid. Sinds 1930 heeft het Ministerie van Arbeid een beslissende stem in het Belgische immigratiebeleid. Dit Ministerie hanteert louter economische overwegingen bij het toelaten van immigranten. Immigratie mocht uitsluitend gericht zijn op die segmenten van de arbeidsmarkt die niet voldoende Belgische arbeidskrachten konden aantrekken, de zogenaamde prioritaire sectoren. Tot het midden van de jaren 50 was de immigratie bijna uitsluitend gericht op de arbeidsintensieve mijnsector die omwille van zijn arbeidsomstandigheden weinig aantrekkingskracht genoot onder de Belgen.

Deze arbeidsmarktpolitiek bleef niet beperkt tot de toelating tot immigratie. Het verblijf van vreemdelingen bleef op middellange duur totaal afhankelijk van de overheid en deze stemde haar beleid af op de «nationale» belangen op de arbeidsmarkt. Met de hulp van een juridisch statuut dat geen enkele rechtsbescherming bood, werden immigranten gedwongen tien jaar in de prioritaire sectoren te werken vooraleer ze een betrekking in andere sectoren konden aanvaarden⁸. Wij noemen de immigranten die onder dit restrictieve statuut vielen gastarbeiders, dit concept vertaalt de perceptie van deze immigratie waarbij het verwijst zowel naar hun tijdelijke aanwezigheid als naar hun louter economische functie. Dit zogenaamde gastarbeidersstelsel beknotte het arbeidsrecht van de immigranten teneinde hun aanwezigheid in het land volledig af te stemmen op de behoeften van de «nationale» economie. Recht op een werkloosheidsuitkering werd de meeste immigranten dan ook ontzegd. Een werkloze gastarbeider was een *contradictio in adjecto*, indien de immigrant niet meer beantwoordde aan een economische nood hoorde hij te verdwijnen.

Tot 1951 hadden de in België opgevangen vluchtelingen, zoals de ontheemde personen en de vluchtelingen uit nazi-Duitsland en de Sovjet-unie, zich grotendeels moeten schikken aan de beperkingen van het gastarbeidersstelsel. Vluchtelingen voor wie België het eerste asielland was werden na een illegale immigratie meestal niet teruggestuurd. Omwille van de onvrijwilligheid van hun emigratie en de onmogelijkheid van de probleemloze terugkeer werd dit vergriep verschoond. Na de Tweede Wereldoorlog waren er slechts weinig dergelijke vluchtelingen. België was immers geen frontlinistaat meer, alle buurlanden van België hielden zich aan de democratische rechtsorder en geen burgers werden meer uitgesto-

⁸ Indien de immigranten direkt gerekruteerd werden in hun land van oorsprong werd deze «stage» periode gehalveerd. Men noemde hen geprivilegieerde vreemdelingen. Onderhorigen van sommige buurlanden werden vrijgesteld van deze restricties, vanaf 1964 zou deze vrijstelling uitgebreid worden to alle onderdanen van de EEG.

ten omwille van politieke dissidentie of etnische overwegingen. Tijdens de jaren veertig en vijftig nam België daarentegen wel een veertigduizend Oost- en Centraal-Europese vluchtelingen op uit kampen in Duitsland, Italië, Joegoslavië en Oostenrijk. De Belgische overheid stelde als absolute voorwaarde om deze vluchtelingen op te nemen dat zij, bij wangedrag, moesten kunnen worden teruggestuurd naar deze kampen. Deze terugkeerclausule moest het mogelijk maken deze vluchtelingen op identiek dezelfde manier te behandelen als de gastarbeiders. Wanneer zij zich niet schikten naar de beperkingen van het gastarbeidersstelsel, werden zij «gerepatrieerd» naar hun kamp. Het verblijf van de vluchtelingen was immers - ongeacht de manier waarop ze in België waren aanbeland - onderhevig aan dezelfde beperkingen als dat van de gastarbeiders. Hun arbeidsrecht werd gevoelig beknot, enkel in de prioritaire sectoren konden zij hun broodwinning zoeken en een werkloosheidsuitkering werd hen veelal ontzegd.

Ten gevolge van het internationale vluchtelingenregime dat in de dertiger jaren langzaam aan vorm kreeg, verwierven sommige categorieën vluchtelingen het statuut van geprivilegeerde vreemdelingen. Niet na tien jaar, maar na vijf jaar verblijf werd hen een integraal arbeidsrecht toegekend. Het nieuwe internationale vluchtelingenregime dat zijn neerslag vond in de Conventie van Genève van 1951 en waarbij België onmiddellijk aansloot, maakte de vluchtelingen de primus onder de buitenlandse arbeidskrachten. Alle vluchtelingen erkend op basis van de Conventie van Genève werden reeds na drie jaar verblijf een volwaardig arbeidsrecht toegekend⁹.

A. De genereuze opvang van Hongaarse vluchtelingen in 1956

Onmiddellijk na de massale vlucht uit het bezette Hongarije besloot de Belgische overheid drieduizend Hongaarse vluchtelingen op te vangen uit de Oostenrijkse kampen. Tussen 17 en 26 november 1956 kwamen zij in België aan. De vluchtelingen die België opnam waren vooral jonge mannen, de helft van hen was zelfs jonger dan 21 jaar. De overheid gaf haar goedkeuring om een duizendtal familieleden van deze drieduizend vluchtelingen te laten overkomen¹⁰. Deze vierduizend vluchtelingen

9 Voor een eerste schets van de determinanten van het migranten- en vluchtelingenbeleid in België, zie CAESTECKER (1993a), voor een analyse van het na-oorlogse vluchtelingenbeleid zie CAESTECKER (1992). Voor het Belgische vluchtelingenbeleid tot 1940, zie mijn doctoraat CAESTECKER (1994), waarbij CAESTECKER (1993b) een voorbereidende analyse was van het beleid naar de vluchtelingen uit nazi-Duitsland toe.

10 Chiffre donné par A. Geets dans une note pour le Comité Exécutif de l'Entraide Ouvrière Internationale, 26.4.1957. Institut Emile Vandervelde, *Farde d'archives sur les réfugiés hongrois*. De groep was vrij jong en het betrof vooral jonge arbeiders en boeren. Vijfenzeventig universiteitsstudenten, een twintigtal intellectuelen (waaronder zes dokters) en geen ouderlingen. ARK, *Rapport Accueil des réfugiés hongrois en Belgique*, 1.6.1957 en Hongaarse vluchtelingen, caisse n. 34.

waren in geen enkele mate geselecteerd geworden. Ook was de terugkeer naar de Oostenrijkse vluchtelingenkampen als straf voor wangedrag niet voorzien. Naast de afwezigheid van enig voorafgaande selectie en het recht op familiehereniging onderstreepte de Belgische overheid de humanitaire dimensie van deze operatie door hun tewerkstelling in België niet te reglementeren ¹¹.

Deze vluchtelingen werden duidelijk niet aangetrokken om zoals de andere buitenlandse inwijkelingen, de gastarbeiders, enkel en alleen tekorten op de arbeidsmarkt van de prioritaire sectoren aan te vullen. Voor het eerst sinds 1930, toen de eerste steen werd gelegd van het Belgische gastarbeidersstelsel, werden nieuwe immigranten als volwaardige werknemers op de arbeidsmarkt toegelaten. De solidariteit met de verslagen revolutie heeft de Hongaren van deze beperking ontslaan. Het waren politieke overwegingen die deze vluchtelingen van een «gunststatus» deden genieten. De politieke kontekst van hun vlucht maakte dat men ze niet beschouwde als gewone vluchtelingen, laat staan gastarbeiders ¹². Daarenboven moest het Westen zijn liberale waarden hoog houden. Vanuit kommunistische zijde werd de opvang immers nauwgezet opgevolgd en het beschouwen van deze vluchtelingen als louter economische aktoren moest vermeden worden ¹³.

Deze innovatie stootte op een diep ingebouwde traditie om alle immigranten, ook de vluchtelingen als gastarbeiders te beschouwen. Een jaar voordien had een voorstel van het Belgische vluchtelingenkomitee om vijfhonderd families uit Griekse, Joegoslavische en Italiaanse vluchtelingenkampen op te nemen zonder enige arbeidsbeperking voor hevige verontwaardiging gezorgd onder de beleidsverantwoordelijken. Zeker het mijnpatronaat, maar ook een aantal vakbondsverantwoordelijken waren deze toegeving niet genegen. Indien men vluchtelingen zomaar de vrije toegang tot de arbeidsmarkt verleende zou deze kategorie immigranten nooit meer bijdragen tot het lenigen van de nood aan arbeidskrachten in de mijnsektor. Uiteindelijk vielen deze vijfhonderd vluchtelingenfamilies onder een halfslachtige regeling die zowel de economische belangen van België als humanitaire overwegingen moest verzoenen: 2/3 van de vluchtelingen moest tewerkgesteld worden in de prioritaire sectoren en 1/3 kreeg een integraal arbeidsrecht. Ook zou de rekruteringskommissie door een

11 «Le mécanisme des emplois prioritaires ne devait pas jouer en l'occurrence, permettant donc à ces travailleurs d'accéder à tous les emplois, et de préférence aux emplois qui correspondent à la qualification qu'ils avaient acquise en Hongrie même...c'est donc aux conditions des travailleurs belges que ces travailleurs doivent être embauchés et non point à des conditions moins favorables» (Minister van Arbeid Troclet in *Parlementaire Handelingen* (verder PH), Kamer, 27.11.1956, p. 13-14. Gecit in WERBROUCK, 1992, p. 15).

12 «Nous n'avons pas affaire à des réfugiés ordinaires» (E. de la VALLÉE POUSSIN in PH, Senaat, 31.11.1956, p. 47. Gecit in WERBROUCK, 1992, p. 19).

13 Twee Hongaarse diplomaten hadden vluchtelingen in het opvangcentrum in Spa aangezet om terug te keren naar Hongarije want «le gouvernement belge a pris la décision de les envoyer aux travaux obligatoires dans les charbonnages» (Le Courrier, 10.12.1956. Gecit in WERBROUCK, 1992, p. 31).

strengere selectie van de kandidaten zoveel mogelijk potentiële mijnwerkers moeten opleveren, daarenboven hield men de terugzending naar de kampen achter de hand voor die vluchtelingen die zich niet schikten aan deze regeling ¹⁴.

Het integraal arbeidsrecht dat aan de drieduizend Hongaarse vluchtelingen werd toegekend, betekende dus voor het eerst een radicale breuk tussen gastarbeiders en vluchtelingen. De resultaten waren onmiddellijk duidelijk. Slechts 25% van de vluchtelingen die tegen december geplaatst waren, werkten in de mijnsektor. In september 1957 zouden nog slechts honderd van deze vierhonderd vluchtelingen in de mijn werken. ¹⁵ Dit beperkt aantal mijnwerkers hing samen met sociaal-ekonomische veranderingen. De nood aan immigranten was immers vanaf de tweede helft van de jaren 50 ook voelbaar in andere sektoren dan enkel de mijnsektor. Op honderd arbeidsvergunningen bij immigratie werden in 1955 nog zevenenzeventig toegekend aan de mijnsektor, in 1957 nog maar vierenzestig. De arbeidsmarkt noteerde een sektorieel sterk gedifferentieerd tekort aan ongeschoolde arbeiders. De mijnsektor werd minder en minder de exclusieve gastarbeiderssektor. Andere prioritaire sektoren, die net zoals de mijnen een officieel erkend arbeidstekort kenden, zoals de bouw, de ijzermetallurgie, de steengroeven en ook de dienstensektor namen steeds meer immigranten op ¹⁶.

Het is evident dat een plaatsing van Hongaarse vluchtelingen in deze prioritaire sektoren voor de hand lag. Hun veelal jonge leeftijd, het taalprobleem en de noodzaak om snel een betrekking voor hen te vinden maakte dat een tewerkstelling in deze sektoren een voor de hand liggende oplossing was. Slechts de helft van de geplaatste vluchtelingen vond evenwel in deze sektor een tewerkstelling. Een kwart in de mijnen en een kwart in de andere prioritaire sektoren. Dat de prioritaire sektoren slechts goed waren voor de helft van de plaatsingen van Hongaarse vluchtelingen anderhalve maand na hun aankomst is verbazingwekkend ¹⁷.

14 De terugzending van deze families naar de vluchtelingenkampen bleef mogelijk binnen de 18 maanden voor zij «*qui refuseront d'accepter tout emploi convenable*». Driedelidige Commissie voor de Vreemde Arbeidskrachten, 23.1.1956 en 4.6.1956 (ALGEMEEN RIJKSARCHIEF BRUSSEL (verder ARA), mijndirektie, 330).

15 A. Geets in een nota van september 1957 (ARCHIEF EN MUSEUM VAN DE SOCIALISTISCHE ARBEIDERSBEWEGING (verder AMSAB), *Entraide socialiste, correspondance divers* III. Begin december 1956 werkten 315 Hongaarse vluchtelingen in de mijnen (115 Kempen, 107 Luik en 93 Charleroi), eind december nam dit toe tot 373 (respektievelijk 127, 131 en 115) (ARCHIEF FÉDÉRATION DES CHARBONNAGES, COMMISSION DE LA MAIN-D'OEUVRE (verder CMO), 6.12.1956 en 10.12.1956).

16 MARTENS, 1973, p. 211-212.

17 Een statistiek opgesteld door het *Centre d'Initiation pour les Réfugiés et les Etrangers* (verder CIRE) op 29.12.1956 waarin sprake is van de plaatsing van 1746 vluchtelingen telde 437 vluchtelingen in de mijnen, 92 als dienstboden, 61 in de ijzer-metallurgie, 65 in de landbouw en 17 in de steengroeven, 77 in de bouw dus 43 % in de toenmalige gastarbeiderssektoren. Deze cijfers zijn slechts een tijdelijke opname, deze vluchtelingen kenden toen nog een uiterst hoge professionele mobiliteit. WERBROUCK, 1992, p. 23.

Dit allesbehalve éénduidig tewerkstellingsprofiel was enkel mogelijk door de inspanningen van de vluchtelingenkomitees om deze vluchtelingen niet als gastarbeiders te behandelen. Hun oproep aan ondernemers om Hongaarse vluchtelingen tewerk te stellen kreeg massaal gehoor en verklaart mede dat vele van deze vluchtelingen onmiddellijk hun oude beroep konden heropnemen. Het mijnpatronaat was niet opgetogen dat de vluchtelingenkomitees de Hongaarse vluchtelingen uit de mijnen wilden houden¹⁸. Het mijnpatronaat had tot dan toe altijd kunnen rekenen op de overheid om immigranten te dwingen, althans tijdelijk in de mijnen te werken. Het mijnpatronaat moest deze steun nu ontberen. Alhoewel een aantal officiële plaatsingsdiensten poogden de Hongaren naar de mijnsector door te sluizen – de meest eenvoudige oplossing – was de houding van de overheid éénduidig, het betrof hier geen klassieke rekrutering van buitenlandse arbeidskrachten, maar een humanitaire missie¹⁹.

B. De opvang van Hongaarse vluchtelingen boet in aan mildheid in 1957

In de loop van 1957 werden nog eens tweeduizend Hongaarse vluchtelingen, ditmaal uit Joegoslavische kampen naar België gebracht. Het was vooral op aandringen van het mijnpatronaat dat aan deze Hongaren de mogelijkheid werd geboden om in België een definitief toevluchtsoord te vinden²⁰.

Het mijnpatronaat had immers moeilijkheden om geschikte arbeiders te vinden. Tot 1956 was Italië het grote arbeidsreservoir waaruit het Belgische mijnpatronaat putte om haar arbeidstekort aan te vullen. De bijna-monopoliepositie van Italië maakte dat in de loop van de jaren vijftig de Italiaanse autoriteiten meer garanties konden eisen voor de Italiaanse arbeiders op het vlak van veiligheid en arbeidsvoorwaarden. Sinds 1952 waren de relaties tussen Italië en België rond het migratiedossier sterk bekoeld. Bij elke mijnramp waarbij Italiaanse slachtoffers vielen herhaalde de Italiaanse overheid dat de veiligheid van haar burgers in de Belgische mijnen beter moest verzekerd zijn. De Italiaanse overheid eiste daarenboven dat de discriminatie, ondermeer op het vlak van de sociale zekerheid, waarvan haar burgers die in de België werkten het slachtoffer waren moest wegge-

18 «Une certaine hostilité de la part des oeuvres qui organisent les camps et qui s'efforçaient d'écarter des mines les candidats possibles.» CMO, 6.12.1956 en 10.12.1956. Voor een positieve waardering van dit integraal arbeidsrecht zie *Témoignage chrétien*, 30.11.1956; *La Meuse*, 29.11.1956; *La Cité*, 13.12.1957.

19 WERBROUCK, 1992, p. 21-22.

20 FEDECHAR had van de Driedelige Commissie voor de Vreemde Arbeidskrachten (in 1946 opgericht adviesorgaan, waarin de patroonsorganisaties, de vakbonden en de overheid het immigratiebeleid bespraken) de toelating gekregen om 2000 arbeiders van onbepaalde nationaliteit te rekruteren. «De l'avis de Fedechar le recrutement dans les camps autrichiens pourrait peut-être amener l'embauchage d'un millier de travailleurs dont un certain nombre sont des mineurs qualifiés» (Note pour le Ministre, 21.1.1957. ARA, mijndirectie, 330).

werkt worden. Om deze eisen kracht bij te zetten had de Italiaanse overheid reeds in 1953 de rekruteringen tijdelijk stopgezet. In 1955 kon opnieuw gerekruteerd worden. De mijnramp van Marcinelle (1956) was het tweede breukpunt voor de Italiaanse autoriteiten. De Belgische mijnen kregen, indien de arbeidsvoorwaarden niet gevoelig verbeterd werden, geen Italiaanse mijnwerkers meer²¹. Het mijnpatronaat, samen met de Belgische overheid had evenwel reeds besloten bij het eerste verbod op rekruteringen in 1953 om het Italiaanse monopolie te breken. Er werd uitgekeken naar andere landen waar een arbeidsoverschot kon benut worden. Men droeg er zorg voor niet opnieuw afhankelijk te worden van één emigratieland. De oorsprong van gastarbeiders moest gedifferentieerd worden²².

In 1953 had men zich eerst gewend tot Spanje en Griekenland. De internationale arbeidsmarkt werd verder afgetast. Zeker na de mijnramp van Marcinelle werd koortsachtig naar alternatieve rekruteringsbronnen gezocht. Turkije was een potentiële kandidaat, maar in 1956-57 sloot ze haar arbeidsmarkt om politieke en economische redenen af. Er werd gedacht om te rekruteren in Egypte, maar er waren twijfels over de arbeidsbekwaamheid van de Egyptenaren. Ook Noord-Afrika bood zich aan. De Minister van Buitenlandse Zaken Paul-Henri Spaak had in september 1956 het rekruteren van Noord-Afrikanen afgewezen, daar ze zich zagezegd moeilijk zouden kunnen aanpassen. Gezien het blijvende tekort aan arbeidskrachten in de mijnen, werd daar in november op teruggekomen. Men dacht in de eerste plaats aan Marokkanen en Tunisiërs²³.

De grootste nood werd ondertussen gelenigd door de rekruteringen in Griekenland en Spanje. Ook vluchtelingenkampen werden door het mijnpatronaat beschouwd als een uiterst geschikt arbeidsreservoir. Voor hen kwam immers geen enkele Staat op. Enkel het weinig machtige HCV kon eventueel voor hen in de bres springen, maar «chantage» zoals de Italianen toen pleegden was niet te vrezen.

Het aantrekken van Hongaarse vluchtelingen was binnen deze arbeidsmarktstrategie een voor de hand liggende oplossing²⁴. De overheid gaf haar goedkeuring voor de rekrutering van duizend vijfhonderd Hongaarse vluchtelingen in Joegoslavische kampen. Net zoals bij de rekruteringen in Griekenland en Spanje werden de vluchtelingen geselecteerd.

21 DUMOULIN, 1985 en 1986.

22 «Il était prudent d'étendre le champ d'action pour le recrutement de la main-d'oeuvre étrangère, afin d'éviter d'être à la merci des exigences d'un pays déterminé» (Mijnadministratie aan Minister, 27.11.1956. ARA, mijndirectie, 330).

23 De Franse autoriteiten boden Algerijnse arbeiders aan, maar omwille van racistische overwegingen werd daarvan afgezien. In verband met deze arbeiders werd gesteld: «Une main-d'oeuvre instable, peu satisfaisante au point de vue du travail, ils sont batailleurs et le 'penchant' pour les femmes blanches donne lieu à pas mal d'incidents» (Buitenlandse Zaken aan Arbeid, 31.12.1956. Ministerie van Economische Zaken aan Pourtois, 9.11.1956. Mijnadministratie aan Minister, 27.11.1956. ARA, mijndirectie, 330).

24 Begin 1957 rekruteerde FEDECHAR in Oostenrijkse kampen 20 Hongaarse vluchtelingen. AHCRB, maandrapport januari-februari 1957.

teerd door een Belgische rekruteringsmissie. De vluchtelingen ondertekenden, net zoals de Spaanse en Griekse immigranten, een kontrakt waarbij ze zich ertoe verbonden te werken in de prioritaire sectoren (een dertigtal beroepskategorieën en de mijnsektor)²⁵. Waarschijnlijk was slechts 20% van deze Hongaarse vluchtelingen specifiek voor de mijnarbeid aangetrokken²⁶. Indien dit inderdaad het geval was, dan werd het restriktief arbeidsrecht voor inwijkelingen nog steeds breder geïnterpreteerd voor de Hongaarse vluchtelingen dan voor gelijk welke andere immigrant. Eind mei-begin juni 1957 kwamen deze vluchtelingen aan in België.

Voor een derde contingent, nu van duizend Hongaren die enkel en alleen in de mijnsektor mochten werken werd daaropvolgend een goedkeuring gegeven. Het betrof hier een rekrutering voor de mijnindustrie in de meest klassieke zin. Waarschijnlijk vertrokken 585 Hongaren (waaronder 28 vrouwen en 5 kinderen) in de herfst van 1957 uit Joegoslavische vluchtelingenkampen naar België²⁷.

Alhoewel deze vluchtelingen expliciet gerekruteerd werden voor de mijnindustrie en zij een arbeidskontrakt van drie jaar voor de mijnindustrie ondertekend hadden, waren er toch een vijftigtal onder hen die bij aankomst in België weigerden in de mijn te werken. Van Belgische zijde had men reeds voorzien dat bepaalde categorieën «vrijwilligers» voor de Belgische mijnen het mijnwerk zouden onderschat hebben. Men realiseerde zich immers dat de keuze voor de Belgische mijnen vooral ingegeven was door de wens om de Joegoslavische kampen te kunnen verlaten. Sommigen onder hen zouden waarschijnlijk niet geschikt zijn voor de mijnarbeid. De repatriëring werd door de Belgische overheid afgewezen. Men was bereid om vooral de niet-arbeiders onder deze vluchtelingen een minder zwaar werk aan te bieden. Hun tewerkstelling zou evenwel tot de prioritaire sectoren moeten beperkt blijven. De Minister van Arbeid Léon Troclet gaf

25 «En vertu des accords conclus avec les autorités, les réfugiés sont obligés d'accepter de l'ONPC une mise au travail dans l'industrie qu'ils ont librement choisie lorsqu'ils séjournaient dans les camps en Yougoslavie. Les réfugiés qui, sous des prétextes divers, voudraient se soustraire à cette obligation devront être signalés au Président du Comité d'Hébergement pour être mis à la disposition de la Police des Etrangers» Nota, CIRE 17.6.1957. ARK, Hongaarse vluchtelingen, caisse 5. Marcette aan Dronsart, 13.6.1957. ARK, secrétariat, liste n.6, colis 220. Deze vluchtelingen hadden dan ook geen recht op werkloosheidssteun. WERBROUCK, (1992), p. 26-27.

26 Onder deze vluchtelingen zouden er zich 300 professionele mijnwerkers bevonden hebben. Comité d'Hébergement, 25.10.1957. AMSAB, Entr'aide, CIRE 1957 conseil d'administration. Dit kunnen we ook afleiden uit de cijfers van Fedechar: In 1956 werden volgens deze cijfers 442 Hongaars vluchtelingen uit Oostenrijkse en Joegoslavische kampen gerekruteerd voor de mijnen, in 1957 nog eens 961, dus samen 1403. Onder die 961 waren er 552 die later aangetrokken werden (zie verder). Recrutement d'ouvriers réfugiés de toutes provenances - recapitulation générale. Archief FEDECHAR, DPs.

27 Het selectiecomité had in Joegoslavië wel 618 mijnwerkers en 10 vrouwen geselecteerd, blijkbaar zijn ze niet allen vertrokken naar België. Conseil d'administration, 9.8.1957. Rapport sur le fonctionnement du CIRE, 11.1957. AMSAB, Entr'aide, CIRE 1957 conseil d'administration. CMO, 15.6.1957 en 19.6.1957.

zijn goedkeuring voor hun tewerkstelling in de ijzer-metallurgie en de steengroeven.

De vijftig vluchtelingen die weigerden in de mijn af te dalen vroegen evenwel geen overplaatsing naar andere sectoren. Ze gingen aan het zwerven. Minister van Justitie Lilar, die deze groep aan zijn controle zag ontsnappen, besloot hen te repatriëren naar Joegoslavië. Uiteindelijk werden slechts de minst handelbare onder hen, negen vluchtelingen op transport richting Joegoslavië gezet ²⁸.

C. De homogenisering van het statuut van de Hongaarse vluchtelingen, 1958-1959

Het aantal Hongaarse vluchtelingen dat in België opgenomen werd bedroeg samen zeventuizend personen. Drieduizend personen kwamen reeds aan in de november 1956, zij werden vervoegd door een duizendtal familieleden. In 1957 kwamen daar nog eens tweeduizend personen bij. Dit zijn de Hongaarse vluchtelingen die binnen de officiële akkoorden naar België overgebracht werden. Een paar honderd vluchtelingen kwamen daarenboven op officiële of zelfs illegale wijze het land binnen ²⁹.

Een onbekend aantal keerde België de rug toe en keerde terug naar Hongarije of trok verder overzee. Op basis van de fragmentaire gegevens waarover we beschikken schatten we deze groep transitvluchtelingen op toch minstens 10% van het totale aantal Hongaarse vluchtelingen dat België opnam.

Alle Hongaarse vluchtelingen in België kregen het verblijfsrecht. Het arbeidsrecht van de diverse groepen vluchtelingen was echter sterk onderscheiden. Een eerste groep had een integraal arbeidsrecht, een tweede groep had enkel toegang tot de prioritaire sectoren en een derde

28 Drie daarvan ontsnappen in Duitsland uit de trein en werden dan terug in België toegelaten. «*De nombreuses brigades de gendarmerie ont été alertées et ont sollicité par téléphone directement des instructions au Ministère de la Justice; celui-ci ne pouvait répondre qu'en ordonnant leur arrestation pour vagabondage et cela a créé, dans l'entourage ministériel, une sorte de tension nerveuse. Le Ministre a cru devoir conjurer une crise par un geste d'énergie dont en dernière analyse la portée a pu être fortement limitée*» (AHCRB, maandrapporten september-december 1957. Rapport sur le fonctionnement du CIRE, 11.1957. AMSAB, Entr'aide, CIRE 1957 conseil d'administration).

29 Begin 1957 waren er 177 Hongaren op individuele manier in België aangekomen, al of niet legaal. Het is onduidelijk wat de arbeidsrechten van deze vluchtelingen waren. In de regel moesten vluchtelingen drie jaar in de prioritaire sectoren werken. Volgens een persoonlijke getuigenis zou één jaar arbeid voor de mijnen evenwel voor deze Hongaren voldoende geweest zijn. WERBROUCK (1992), p. 25. In 1958 nam België nog eens 250 Hongaarse vluchtelingen op, vooral bejaarden. Ondanks deze laatste inspanning van de Westerse landen bleven er 18.000 vluchtelingen achter in Oostenrijk, het ging hier vooral om bejaarden, studenten, en onbegeleide jongeren. Ook «*viele physisch und psychisch belastete Personen*». STANEK, 1985, p. 72.

groep was gedwongen in de mijnsector zijn broodwinning te vinden. Voor de twee laatste groepen gold de beperking van hun arbeidsrecht gedurende drie jaar.

Ingrijpende veranderingen op de arbeidsmarkt, tijdens de neergaande conjunctuur van het einde van de jaren vijftig maakte de plaatsing van deze vluchtelingen steeds moeilijker. Ook in de toenmalige prioritaire sectoren werd werkloosheid genoteerd. De onmogelijkheid om deze vluchtelingen aan het werk te houden zette het principe dat de helft van de Hongaarse vluchtelingen ook gastarbeiders waren onder druk. Hun verblijfsrecht maakte dat het noodzakelijk was deze vluchtelingen economisch te integreren. De criteria tot tewerkstelling moesten dan ook versoepeld worden. Heel wat vluchtelingen die zich begin 1957 hadden gemeld als vrijwilliger voor een driejarig kontrakt voor bepaalde prioritaire sectoren, dus de vluchtelingen van het tweede contingent werden immers ontslagen. De economische recessie maakte dat zelfs in een aantal van deze sectoren geen tewerkstellingskansen waren. Om te vermijden dat zij ten laste vielen van de private liefdadigheid of van de gemeentelijke onderstandskassen werd hen in januari 1958 het recht op een werkloosheidsuitkering toegekend. Bijna een jaar later, in december 1958 schorste de Minister van Arbeid alle restricties op de arbeidsmarkt voor de Hongaarse vluchtelingen. De Belgische overheid legde de lat gelijk voor de drie groepen Hongaarse vluchtelingen. Deze liberalisering had nog weinig te maken met de specifieke politieke dimensie van het Hongaarse vluchtelingendossier. Niet alleen de Hongaarse vluchtelingen, maar ook ondermeer alle Oosteuropaanen die naar aanleiding van de wereldtentoonstelling in 1958 asiel hadden verkregen werd een uitgebreid, zoniet integraal arbeidsrecht toegekend ³⁰.

D. En de Hongaren zelf?

Ondanks het uitzonderlijk onthaal aangeboden aan de Hongaarse vluchtelingen in 1956 meenden een aantal vluchtelingen dat het verblijf in België toch niet aan hun verwachtingen beantwoordde en keerden terug naar Hongarije. Waarschijnlijk zijn deze repatriëringen vooral te situeren in de eerste maanden na de massale vlucht. In de winter van 1957 werden tenminste tien percent van de drieduizend vluchtelingen opgevangen door België gerepatriëerd ³¹. Het aantal vluchtelingen dat in België verbleef na november 1956 nam niet alleen af door de repatriëring van een aantal van hen, maar ook door hun doorreis.

30 CAESTECKER, 1992, p. 91-93.

31 Volgens officieuze informatie van de Oostenrijkse Ambassade zouden ten minste 300 vluchtelingen een transitvisum aangevraagd hebben om terug te kunnen keren. *Rapport de la Croix-Rouge sur l'accueil des réfugiés hongrois*, 1.3.1957. ARK, Hongaarse vluchtelingen, caisse n.34. WERBROUCK, (1992), p. 50. *Rapport sur le fonctionnement du CIRE*, januari en februari 1957. AMSAB, *Entr'aide*, CIRE 1957 conseil d'administration.

Een belangrijke groep van de in België opgenomen vluchtelingen zagen België slechts als een doorgangsland voor een definitieve emigratie overzee. Dit bleek niet zo eenvoudig. Bijna enkel Canada was bereid Hongaarse vluchtelingen uit België op te nemen. Eind 1956 vertrokken reeds zestig Hongaarse vluchtelingen die België had opgenomen naar Canada³². In de loop van de volgende jaren vertrokken nog meer Hongaarse vluchtelingen. Waarschijnlijk waren zij die gerekruteerd werden in de Joegoslavische kampen er nog meer op gebrand om elders een bestaan op te bouwen. Vele Hongaarse vluchtelingen oorspronkelijk opgenomen door België hebben uiteindelijk in Canada, maar ook in Zweden, Frankrijk en Australië een nieuw bestaan opgebouwd³³.

De beslissing om een nieuw bestaan op te bouwen in België werd voor vele Hongaren slechts definitief in de jaren zestig. Slechts de laatste jaren is deze terugkeer opnieuw toegenomen. De vluchtelingen van 1956 hebben momenteel de pensioenleeftijd bereikt, dit samen met de liberalisatie in Hongarije maakt dat velen van hen nu beslissen om dan toch terug te keren naar het land dat ze bijna 40 jaar geleden verlaten hebben.

BESLUIT

Het Belgische vluchtelingenbeleid was een kluwen van economische, politieke en humanitaire factoren. De politieke faktor was cruciaal voor de opvang van de eerste groep Hongaarse vluchtelingen. De verontwaardiging over het neerslaan van de Hongaarse revolutie was toen nog groot. Deze vluchtelingen kregen onmiddellijk een integraal verblijfsrecht, wat ondermeer een toegang tot de volledige Belgische arbeidsmarkt impliceerde. De Hongaren uit vluchtelingenkampen in Joegoslavië, die in de loop van 1957 werden aangetrokken voor België werden daarentegen wel als gastarbeiders beschouwd. Gedurende een periode van drie jaar waren ze gedwongen in de prioritaire sectoren hun brood te verdienen. Indien ze zich daar niet aan hielden was er een sanctie voorzien, de repatriëring naar de Joegoslavische kampen. De opvang van deze vluchtelingen was vooral ingegeven door economische belangen.

Deze twee sterk te onderscheiden groepen Hongaarse vluchtelingen duiden op de diverse belangen die vorm kunnen geven aan een vluchtelingenbeleid en geven ook de grenzen aan van de solidariteit met de Hongaarse vluchtelingen. In 1957 woog de Hongaarse tragiek al duidelijk minder door. Desondanks is de beslissing om drieduizend Hongaarse vluchtelingen een integraal verblijfsrecht toe te kennen een nederlaag geweest voor de arbeidsmarktbelangen van bepaalde industriële sectoren in het Belgische vluchtelingenbeleid. Ook de aarzelingen om de Hongaarse «deserteurs» in de herfst van 1957 terug te sturen naar Joegoslavië, wijzen erop dat de overheid aarzelde een strikte toepassing van het gastarbeid-

32 AHCRB (Archief Hoog Commissariaat voor de Vluchtelingen, Brussel), maandrapporten november en december 1956.

33 *Brugsche Courant en Woensdagblad*, 20.4.1957. DE CRAECKER, 1987, p. 203.

dersstelsel voor deze vluchtelingen af te dwingen. Na iets meer dan twee jaar werden alle vluchtelingen op gelijke voet gesteld, de restricties in hun arbeidsrecht werden volledig afgebouwd. De solidariteit met de Hongaarse vluchtelingen speelde in deze beslissing geen rol meer, het enige doel was de vluchtelingen niet ten laste van de Schatkist te doen vallen.

De uitzonderlijke beslissing van november 1956 is dus nauwelijks een katalysator geweest in de afbouw van het gastarbeidersstelsel. De liberalisering van de arbeidsmarkt voor immigranten in de jaren 60 is eerder te verklaren door structurele wijzigingen in de Belgische economische structuur dan door de uitzonderlijke politieke beslissing van november 1956. Het schiep wel een precedent, zeker voor de tweede groep Hongaren. De kracht van dit precedent bleek zwak, zij moesten nog wachten tot 1959, dus wel een jaar vroeger dan voorzien om een integraal arbeidsrecht te bekomen. Vluchtelingen werden slechts vanaf 1967 onmiddellijk een integraal arbeidsrecht toegekend.

- F. CAESTECKER, *Vluchtelingenbeleid in de naoorlogse periode*, Brussel, VUBPress, 1992.
- Id., «Immigrés et Réfugiés, deux mondes à part ? Le statut des réfugiés en Belgique 1930-1960», in M. MARTINIELLO et M. PONCELET (Ed.), *Migrations et minorités ethniques dans l'espace européenne*, Liège, De Bock, 1993a, p. 117-136.
- Id., *Ongewenste gasten, joodse vluchtelingen en migranten in de dertiger jaren*, Brussel, VUBPress, 1993b.
- Id., *Alien Policy in Belgium, 1830-1940. The Creation of Guest Workers, Refugees and Illegal Immigrants*, Non-published doctorate history, European University Institute, 2 vol., 1994.
- M. DE CRAECKER, *Eisden: groei van een tuinderijk en haar bevolking (1907-1986)*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling nieuwste geschiedenis, KUL, 1987.
- M. DUMOULIN, «Pour une histoire de l'immigration italienne en Belgique, 1946-1956», in R. AUBERT (Ed.), *L'immigration italienne en Belgique. Histoire, langues, identité*, Louvain-La-Neuve/Bruxelles, 1985, p. 27-52.
- Id., «La catastrophe de Marcinelle dans son contexte national et international», in F. DASETTO et M. DUMOULIN (Ed.), 8 août 1956 Marcinelle, Louvain-La-Neuve, Ciaco, 1986.
- L.W. HOLBORN, *The International Refugee Organization: A Specialized Agency of the United Nations: Its History and Work, 1946-1952*, Oxford, Oxford UP, 1956.
- A. KOVI, *Hongaarse immigratie na 1956*, in *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 100, 1987, 446-451.
- G. LOESCHER and J.A. SCANLAN, *Calculated Kindness: refugees and America's Half-Open Door, 1945 to the Present*, New York/London, Free Press (Macmillan), Collier Macmillan Publisher, 1986.
- R. MARRUS MICHAEL, *The Unwanted: European Refugees in the Twentieth Century*, New York, Oxford UP, 1985.

- A. MARTENS, *25 jaar wegwerparbeiders. Het Belgisch immigratiebeleid na 1945*, Leuven, Sociologisch Onderzoeksinstituut, Katholieke Universiteit Leuven, 1973.
- Edward STANEK, *Verfolgt, Vertrieben, Flüchtlinge in Österreich von 1945-1984*, Wien, 1985.
- Frédéric WERBROUCK, *L'accueil des réfugiés hongrois en Belgique en 1956*, (mémoire de licence ULB), 1992.

EEN BELGISCH TOPDIPLOMAAT, JACQUES DELVAUX DE FENFFE

INLEIDING

In die periode van de koude oorlog die zich situeerde tussen de onmiddellijke nasleep van de oorlog in Korea en de antecedenten van de Cuba-krisis met erachter de bloedige onderdrukking van de Hongaarse opstand, in een periode waarin P.-H. Spaak als minister van Buitenlandse Zaken en als sekretaris-generaal van de NATO zijnempel zijn blijven drukken op het Belgische en Europese buitenlands beleid. In een periode waarin de take-off van de wereldmarkt viel de Wereldtentoonstelling van '54 werd gehouden, de Sovjet-vloed, blouses noirs en LSD verschenen en Kennedy zich opmaakte om president te worden, in een periode waarin wegens België en de wereld belandde in de moderniteits-eten-gedrukt, in die periode betrefte wegens Jacques Joseph Marie Adolphe Delvaux de Fenffe de top in het Belgische buitenlandse beleid. Van 1952 tot 1959 zou hij uiteindelijk de functie van directeur-generaal van de politiek uitvoeren in het ministerie van Buitenlandse Zaken.

Delvaux was in 1950 als 28-jarige in de diplomatieke carrière gepromoveerd en had er alle graden van doorlopen en had zijn carrière buitenlandse dienst als ambassadeur in Portugal bevestigd toen hij in september '53 tot directeur-generaal werd benoemd. Met zijn RSC-achtergrond heeft het niet te verwonderen dat die benoeming ook een belangrijke CVP-keuze was.

Van '54 tot '59 echter aan de afwezig en overtuigd voorstander van operationele afgezet en P.-H. Spaak benoemde minister van Buitenlandse Zaken zijn. Waarachtig is dat de politiek-geheide Delvaux de Fenffe zelf dat man hem had laten voelen dat hij niet meer helemaal volgde, maar nog, dat hij zich niet realiseerde dat er in 1959 een revolutie was geweest en het koningschap nu de grote Gode niet meer bestond. Als opvallende commentaren toch van een figuur die in een moderne parlementaire democratie tot de hoogste top van de hiërarchie van het buitenlandse

1. *Ministère des Affaires Étrangères: Direction de l'Information, Résumé de M. Delvaux* (1957-1959), p. 3.